

Bà Triệu u (ch&# Hán: 趙后), còn đ&# c g&# i là Triệu u 后 u (后), Triệu u Trinh N&# ng (甄氏), Triệu u Th& Trinh (甄姬), Triệu u Qu& c Trinh (225–248), là m& t trong nh& ng v& anh hùng dân t& c trong l& ch s& Vi& t Nam.

□

□□□□□□□□□□ □

Bà Triệu u c&# i voi đánh gi& c

Bà Triệu u

Bà Triệu u (ch& Hán: 趙后), còn đ& c g&# i là Triệu u 后 u (后), Triệu u Trinh N&# ng (甄氏), Triệu u Th& Trinh (甄姬), Triệu u Qu& c Trinh (225–248), là m& t trong nh& ng v& anh hùng dân t& c trong l& ch s& Vi& t Nam.

S& gia Ngô Sĩ Liên & th& k& 15 vi& t:

Triệu u 后 u (t& c Bà Triệu u) là ng&# i con gái & qu& n C& u Chân, h& p quân trong núi, đánh phá thành & p, các b& đ& u theo nh& bóng theo hình, đ& h& n tr& bàn tay. Tuy ch& a chi& m gi& đ& c đ& t Lĩnh B& u nh& vi& c cũ c& a Tr& ng V&# ng, nh& ng cũng là b& c hùng tài trong n& gi& i.[1]

S& nhà Nguy& n & th& k& 19 cũng đã chép:

Con gái n&# c ta có nhi& u ng&# i hùng dũng l& th&# ng. Bà Triệu u 后 u th& t x& ng đáng là ng&# i sánh vai đ& c v& i Hai Bà Tr& ng. Xem th& thì há có ph& i ch& Trung Qu& c m& i có đàn bà danh ti& ng nh& chuy& n Thành Phu Nhân và N&# ng T& Quân mà B& c s& đã chép đâu.[2]

B& i c& nh

Năm 226, Sĩ Nhi& p m& t, vua Đông Ngô là Tôn Quy& n bèn chia đ& t t& H& p Ph& v& B& c thu& c Qu& ng Châu dùng L& Đ& i làm th& s& ; t& H& p Ph& v& Nam là Giao Châu, sai Đ& i L&# ng làm thái thú, và sai Tr& n Thì làm thái thú qu& n Giao Ch& . Lúc b& y gi& , con c& a Sĩ Nhi& p là Sĩ Huy t& n& i ngôi và x& ng là thái thú, liền đem binh ch& ng l& i.

Th& s& L& Đ& i bèn xua quân sang đánh đ& p. Do nghe l& i chiêu đ& , S& Huy cùng năm anh em ra hàng. L& Đ& i gi& t ch& t Huy, còn m& y anh em thì đem v& đ& t Ngô làm t& i. Đ& đ& ng c& a S& Huy ti& p t& c ch& ng l& i, khi& n L& Đ& i mang quân vào C& u Chân gi& t h& i m& t lúc hàng v& n ng&# i.

Cu& c đ& i & s& nghi& p

Bà Triệu u sinh ngày 2 tháng 10 năm & t T& (225) t& i mi& n núi Quân Yên (hay Quan Yên), qu& n C& u Chân (nay thu& c xã Đ& nh Công, huy& n Yên Đ& nh, t& nh Thanh Hóa).

Th& a nh& cha m& đ& u m& t s& m, Bà Triệu u đ& n & v& i anh là Triệu u Qu& c Đ& t, m& t hào tr&# ng[3] □

Quan Yên.

Lên lên, bà là người có sức mạnh, giỏi võ nghệ, lại có chí lớn. Đến đời 20 tuổi gặp phải người chèo đò (vợ ông Đổng) ác nghiệt t[4] bà giong đi rồi vào ở trong núi Núi (nay thuộc xã Tân Ninh huyện Triệu Sơn, Thanh Hóa), chiêu mộ đông đảo hàng ngàn tráng sĩ.

Năm Mậu Thìn (248), thấy quan lại nhà Đông Ngô (Trung Quốc) tàn ác, dân gian khổ sở, Bà Triệu bèn bàn với anh rể có khả năng binh chèo ngòi. Lúc đó, anh bà không tán thành nên sau cháu nghe theo ý kiến của em.

Thị hai căn cứ núi vùng Núi và Yên Định, hai anh em bà dẫn quân đánh chiếm quận Thục Ph[5] nằm ở vị trí hữu ngạn sông Mã. Đây là căn cứ quân sự lớn của quan quân nhà Đông Ngô trên đất Cửu Chân. Thấy thế, lại càng nghĩ quân chủ nên huy động xuồng hoả tấn công vùng đất rộng bằng con sông này. Đang lúc vậy, Triệu Quốc Đổng lâm bệnh qua đời.[6] Các nghĩa binh thấy bà làm việc có can đảm, bèn tôn lên làm chủ. Khi ra trận, Bà Triệu mặc áo giáp vàng, đi gươm ngựa, cài trâm vàng, cưỡi voi[7] và được tôn là Nhị Kiều nữ tướng quân.[8]

Được tin cuộc khởi nghĩa lan nhanh,[9] vua Ngô là Tôn Quyền liền phái tướng Lữ D[?] (cháu của Lữ T[?]), sang làm thủ lĩnh Giao Châu, An Nam hiếp uý, đem theo 8.000 quân sang đàn áp cuộc khởi nghĩa. Đến nơi, tướng Lữ D[?] liền dùng của cải mua chuộc một số lãnh thổ địa phương để làm suy yếu và chia rẽ lực lượng nghĩa quân.

Nhưng trận đánh ác liệt đã diễn ra tại căn cứ B[?] Định.[10] Song do chênh lệch về lực lượng và không có sự hỗ trợ của các phong trào đấu tranh khác nên căn cứ B[?] Định bị bao vây cô lập, và chủ động rút về trong hẻm núi hai tháng.

Theo Trận Trận Kim trong Việt Nam sử lược, bà chỉ đạo với quân Đông Ngô được năm sáu tháng thì thua. Bà Triệu đã tuấn kiệt trên núi Tùng (xã Triệu L[?], huyện Hậu L[?], Thanh Hóa) vào ngày 21 tháng 2 âm lịch năm Mậu Thìn (tức ngày 1 tháng 4 năm 248), năm 23 tuổi. Núi Việt lại bị nhà Đông Ngô đô hộ cho đến 265.[11]

Câu nói nổi tiếng

Năm 19 tuổi, đáp lại người hỏi bà về việc chiêu mộ con, Bà Triệu nói:

“Tôi chỉ muốn cống hiến cho quốc gia, dẹp loạn, chém cá kình ở biển Đông, đánh đuổi quân Ngô, giành lại giang sơn, chứ ách nô lệ, chứ không chịu khom lưng làm tì thiếp cho người!”[12]

Tổng kết

Đến thăm Bà Triệu ở Huyện Thanh Hóa.

V< sau vua Lý Nam Đế (t< c Lý Bí) khen Bà Triêu là ng< i trung dũng sai l< p mi< u th< , phong là: "B< t chính anh li< t hùng tài trình nh< t phu nhân".

Hi< n nay, n< i núi Tùng (xã Triêu u L< c), v< n còn di tích lăng m< c< a bà. Cách n< i bà m< t không xa, trên núi Gai ngay sát qu< c l< 1A (đo< n đi qua thôn Phú Đi< n, xã Triêu u L< c, cách thành phố Thanh Hóa 18 km v< phía B< c)[13] là đ< n th< bà.

H< ng năm, vào ngày 21 tháng 2 (âm l< ch), ng< i dân trong vùng v< n t< ch< c t< gi< bà. T< i nhi< u t< nh thành trong n< c Vi< t Nam, tên bà cũng đã đ< c dùng đ< đ< t tên cho nhi< u tr< ng h< c và đ< ng ph< ; riêng t< i Hà N< i, có m< t con đ< ng mang tên ph< Bà Triêu.

Giai tho< i

Vùng B< Đi< n, Triêu u L< c ngày nay, hi< n còn nhi< u di tích và truy< n thuy< t liên quan đ< n Bà Triêu u và cu< c kh< i nghĩa c< a bà. Trích gi< i thi< u hai truy< n:

Thu ph< c voi tr< ng m< t ngà

Vùng núi Quân Yên lúc b< y gi< có m< t con voi tr< ng m< t ngà r< t hung d< hay đ< n phá ho< i mùa màng, m< i ng< i đ< u kinh s< . Đ< tr< h< i cho dân, Bà Triêu u cùng chúng b< n đi vây b< t voi, lừa voi xu< ng đ< m l< y (vùng sông C< u Ch< y ngày x< a h< y còn l< y l< i) r< i d< ng c< m nh< y lên đ< u voi và đã khu< t ph< c đ< c nó. Con voi tr< ng sau này đ< c bà dùng đ< c< i m< i khi ra tr< n. Gi< đá bi< t nói

Nh< ng ngày đ< u t< nghĩa, Bà Triêu u đã ng< m cho đ< c núi Quân Yên, bí m< t cho ng< i ng< i trong h< c đá, đ< c bài đ< ng dao gi< l< i th< n nhân mách b< o:

Có bà Triêu u t< ng,

Vâng l< nh tr< i ta.

Tr< voi m< t ngà,

D< ng c< m n< c.

L< nh truy< n sau tr< c,

Theo gót Bà V< ng.

Th< ca, câu đ< i

T< ng truy< n quân Ngô khi< p uy dũng c< a Bà Triêu u nên có câu:

Hoành qua đ< ng h< d< ,

Đ< i đi< n Bà v< ng nan. D< ch:

Múa giáo đánh c< p d< ,

Đ< i m< t Vua Bà thì th< c khó.

Trong dân gian hi< n cũng còn truy< n t< ng nhi< u câu th< ca và câu đ< i liên quan đ< n bà nh< sau:

• Ru con con ng< cho lành,

Đ< m< gánh n< c r< a bành ông voi.

Mu< n coi, lên núi mà coi,

Có bà Triêu u t< ng c< i voi, đánh c< ng.

Túi g&#m cho l&#n túi h&#ng

Tên tr&#u cánh ki&#m cho ch&#ng ra quân.

• Tùng S&#n n&#ng quy&#n mây tr&#i,

D&#u chân Bà Triệu u r&#ng ng&#i s&# xanh. • C&#u Chân trăm tr&#n gan h&#n s&#t,

L&#c D&#n Nhi&#u phen m&#t đã vàng.

• Trông bành voi, Ngô cũng l&#c đ&#u, s&# uy L&# H&#i Bà V&#ng, nh&#ng mu&#n bon chân v&# B&#c qu&#c;

Ng&#i yên ng&#a khách đi hoài c&#, t&#ng s&# L&#c H&#ng n&# t&#ng, có chẳng th&#n m&#t đ&#ng nam nhi."

(Khuy&#t danh)

• M&#t đ&#u voi ch&#ng ch&#i v&#i quân thù, sau Tr&#ng n&# r&#ng danh bà L&# H&#i;

Ba th&#c vú t&# sinh cùng đ&#t n&#c, cho Ngô hoàng bi&#t m&#t gái Giao Châu.

Chí sĩ D&#ng Bá Tr&#c

Ngoài ra, trong H&#ng Đ&#c qu&#c âm thi t&#p, Đ&#i Nam qu&#c s&# di&#n ca, và trong các t&#p th&# c&#a các danh sĩ nh&# Nguy&#n Đôn Ph&#c, Nguy&#n Đôn D&#...đ&#u có th&# khen ng&#i Bà Triệu u.

V&#n đ&# liên quan

Đo&#n cu&#i cu&#c kh&#i nghĩa

Lâu nay s&# sách đ&#u biên chép cu&#c kh&#i nghĩa Bà Triệu u th&#t b&#i, và bà đã t&# v&#n năm 248.

Tuy nhiên, GS. Lê M&#nh Thát đã đ&#n Thiên Nam ng&# l&#c và Ng&#y chí đ&# k&#t lu&#n r&#ng Bà Triệu u đã không thua b&#i tay L&#c D&#n, trái l&#i đã đánh b&#i viên t&#ng này. L&#c D&#n ch&# chi&#m đ&#c vùng đ&#t nay thu&#c Qu&#ng Tây. Và Bà Triệu u đã gi&# đ&#c đ&#c l&#p cho đ&#t n&#c đ&#n khi Đ&#ng Tuân đ&#c Tôn H&#u sai sang đánh Giao Ch&# vào năm 257.[14] Tuy nhiên, ý ki&#n m&#i m&# này còn ph&#i đ&#c s&# đ&#ng thu&#n c&#a nhi&#u ng&#i trong gi&#i.

Tên g&#i

Nh&#ng b&# s&# c&# ch&# g&#i bà là Triệu u n&# (cô gái Triệu u), Triệu u &#u (s&# nói sau). Nh&#ng tên g&#i Triệu u Trinh N&#ng, Triệu u Th&# Trinh, Triệu u Qu&#c Trinh... theo Văn Lang thì rõ ràng là m&#i đ&#t g&#n đây. Tác gi&# cho bi&#t v&#n đ&# tên g&#i này (cũng nh&# tên g&#i c&#a Bà Tr&#ng) thu&#c ph&#m trù ngôn ng&# Vi&#t c&# và cách đ&#t tên ng&#i &# th&#i gian đ&#u Công nguyên, còn đang đ&#c nghi&#n c&#u (tr. 33). Ngoài ra, Bà tri&#u còn đ&#c ng&#i đ&#i g&#i tôn là Nh&#y Ki&#u t&#ng quân (v&# t&#ng yêu ki&#u) và L&# H&#i bà v&#ng (vua bà &# vùng bi&#n m&#i l&#).[15]

Riêng cái tên Triệu u &#u (&#), th&#y xu&#t hi&#n l&#n đ&#u trong Nam Vi&#t chí, Giao Châu ký (th&# k&# 4, 5) r&#i đ&#n Thái bình hoàn vũ (th&# k&# 10) chưa đ&#i m&#c Quân Ninh (t&#c Quân Yên cũ).[16]

Tr&#c đây, H&#ng Đ&#c qu&#c âm thi t&#p, Đ&#i Vi&#t s&# ký toàn th&#, Thanh Hoá k&# th&#ng, Khâm đ&#nh Vi&#t s&# Thông giám c&#ng m&#c...đ&#u g&#i bà là Triệu u &#u. Sau, s&# gia Tr&#n Tr&#ng Kim khi cho tái b&#n Vi&#t Nam s&# l&#c đã không gi&#i thích mà ch&# ghi chú r&#ng: Bà Triệu u, các k&# xu&#t b&#n tr&#c đ&# là Triệu u &#u. Nay xét ra nên đ&# là Triệu u Th&# Chinh (tr. 52).

K&# t&# đó, có nhi&#u lý gi&#i khác nhau:

• S&# gia Ph&#m Văn S&#n: vì ng&#i Tầu cấm gi&#n nên đ&#t tên là Triệu u &#u (&#u có nghĩa là m&#) đ&# t&# ý khinh m&#n (tr. 205).

• Nhóm tác gi&# sách L&#ch s&# Vi&#t Nam (tr&#c th&# k&# 10, quy&#n 1, t&#p 1): sách s&# Trung Qu&#c

g i bà là Triu u u v i nghĩa x u (ng i vú em) (tr. 109).

• M t s ng i i g i thích “u” nghĩa là con m h Triu u, là bà già, ho c là “n tù tr ng Triu u”...

Tr c nh ng ý ki n khác nhau này c n ph i tra c u thêm.

Hình t ng vú dài

Sách Giao Ch chí chép:

Trong núi q u n C u Chân có ng i con gái h Triu u, vú dài 3 th c, không l y ch ng, h p đ ng c p bóc các qu n, huy n, th ng m c áo ng n màu vàng, chân đi giày mũi cong, ng i đ u voi mà chi n đ u, sau ch t làm th n.[17]

Sách Nh ng trang s v vang... g i thích: Ph n kh ng l , vú dài... là huy n tho i v bà M -Đ t (terre-Mère, Déesse-Mère). Sau hình t ng đó đ c khoát cho b t k m t ph n hi t ki t nào (tr. 129). Các tác gi sách L ch s Vi t Nam (t p I) cũng đ u cho r ng huy n tho i v m t ng i ph n có "vú dài ba th c" v n r t ph bi n ph ng Nam, t H p Ph đ n C u Chân. Nh truy n "T y th phu nhân", "Ti u qu c phu nhân" đ u nói h là nh ng ph n cao to và có vú dài đôi ba th c... Có th , vì bà Triu u cũng là m t ng i ph n ki t xu t, nên dân gian đã dùng hình t ng này khoát lên cho bà... (tr. 345).